

CHRISTIANITY'S ENTRY INTO TODAY'S TERRITORIES NORTHWESTERN BULGARIA¹

Abstract: The culture and group identity of the social environment in which a person is born, living and dying are among the fundamental factors that form his worldview. Both concepts are loaded with existential meaning, which can be attributed to different directions and areas of human life, directly related to the feeling of the overall vision of "existence" as a category for understanding human nature and its existence. The future of man in being and time is determined and made sense by the values and traditions he has inherited.

Author information:

Jasmina Dokova

Chief Expert in "Directorate of Religious Affairs"
at the Council of Ministers
(Doctor of Theology at Sofia University and Doctor of
Philosophy of the Bulgarian Academy of Sciences)

✉ jdonkova@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

Northwestern Bulgaria, Topography,
Christianity, Identity.

В днешните северозападни земи на България християнството прониква в кр. на II и нач. на III в. Едно от най-старите сведения, известни за териториите на днешната Видинска епархия са, че тя е наследник древната Аквийската епархия, съществувала през IV в. в крайбрежна провинция Дакия на Източната Римска империя. С административната реформа на Аврелиан, Рим изтегля легионите от отвъддунавска (Траянова) Дакия и тя се премества на десния бряг на река Дунав, като обикновено се говори за образуване на две нови провинции – Крайбрежна Дакия със столица Рациария и Средиземна Дакия със столица Сердика. Седалище на митрополита Аквийската епархия става град Рациария. Сведения за съществуването на тази епархия са актове от Сердикийския събор (343 г.), които са подписани от двама нейни викарийни епископа, присъствали на събора - Виталис и Кастро-Мартинския Молв. Името на кириарха на епархията по това време е не известно. Самият той не е присъствувал на събора. Причина за това са най-вероятно арианските вълнения от този период, обхванали голяма част от епархийските области на Тракия. За Рациарски митрополит под името Паладий, (346-381) се споменава в едно известие от 381 г., където се казва, че същият е присъствувал на свикан през същата година събор в Аквилея (Италия). На този събор същият е бил съден и отлъчен от църквата, заради проповядване на арианската ерес. Заедно с него с него са били осъдени и отлъчени и Авксенти Доростолски, Улфила Никополски, Секундиян Мизийски и митрополит Максим, с неизвестно седалище.

Коренно се променя положението на епархията по време на хунските нашествия през 412 г. в източната империя. Църковната организация се променила и Рациарската епархия минава под ведомството на Месемврийския митрополит в Тракия на Черно море. За тази нова църковно-административно наредба се споменава в рескрипта на император Юстинян (535 г.) или в тъй наречената XII-та новела, с което е учредена архиепископия Първа Юстиняна. Това управление продължило до първата половина на VII в., когато разсърден от папското

¹ Статията се издава по проект КП 06 ОПР 05/6 към ФНИ.

противодействие на иконоборството император Лъв III Исаврянин през 733 г. отнел от него Илирик и го подчинил на Цариградския патриарх Анастасий.

След разрушаването на Рациария от аварите в края на VI в. епископското седалище се премества в Бонония. Известно е името на един бононски епископ - Луминус, присъствал на Латеранския (Римски) църковен събор края на същото столетие. На различни места в района има останки от късноантични базилики от този период като една от тях се намира край днешното с. Ботево, недалеч от древната Рациария.

С заселването по тези земи на славяните, а и по-късно и нашествието на аварите Рациарската респективно Аквийската епархия била напълно унищожена, за да бъде възстановена по-късно под ново име - Бъдинска епархия.

Едва при Цар Борис (852 - 885 г.) християнството по тези земи възвръща своите сили. Бъдин все още бил без епископ, но цар Симеон издигнал българската архиепископия в ранг Патриаршия и създал църковна наредба по образец на византийската. С тази наредба била открита Бъдинска епархия със седалище на митрополията в гр. Бъдин. По времето на цар Самуил (978-1014 г.) на Бъдинска епархия било дадено трето място след Скопската и Сердикийската епархия предвид важността на гражданско-административния център, който заемала.

След падането на Бъдин под Византийска власт Бъдинската епархия била подчинена на Цариградската патриаршия. Значението на Видинската митрополия като важна църковна катедра в българските земи е видно от текста на хрисовулите на император Василий II. Важността ѝ сред останалите църковни катедри на Цариградската патриаршия е добре илюстрирана и от notiциите от времето на император Андроник III Палеолог. Първият видински митрополит след възстановяването на българската държавност е Стефан. В Борилевия синодик, освен името на Стефан като бдински митрополити, са споменати и Климент, Йосиф и Харитон, които последователно стоят начело на Бдинския диоцез по време на управлението на Иван Асен II. Липсата на достатъчно сведения не позволява по-подробно представяне на църковния живот в този северозападен край на българското царство за почти двадесетгодишен период – от 1241 до 1265 г. Причина за отсъствието на данни е факта, че районът е център на междуособни борби. Владетелите на българския северозапад твърде често се сменяли. Стремещт им към независимост не ги прави лоялни към централната власт в Търново, а от своя страна именно този стремеж ги подтиква да се обвързват с големия християнски център на православие по това време – Византия. По време на управлението на цар Иван Александър начело на Бдинската църковна катедра стои митрополит Данаил.

С падането на Бдинското царство под турско робство през 1396 г., голямата Бдинска епархия минава под диоцеза на Цариградската патриаршия. Разрухата настъпила в духовния, църковния и в обществения живот на населението. Наименованието на епархията било сменено от Бдинска на Видинска. Били назначени гръцки владици, а те от своя страна назначавали гръцки свещеници без да се взема под внимание мнението на епархистите.

Към края на XVIII в. - началото на XIX в. положението в епархията се влошило. Държавната власт във Видинския край била заграбена от Осман Пазвантоглу. За тази епоха ни дават сведения тогавашният епископ Софроний Врачански. Всички градове, села, църкви и манастири в епархията били разграбени, със служителите на църквата се отнасяли варварски, дори самия Софроний Врачански потърсил спасение в Крайова.

Едва през 1868 г. митрополит Антим бил въведен тържествено във Видинската митрополия като първия български митрополит. След него митрополити са както следва: Кирил (1889-1914), Неофит (1914-1971), Филарет (1971-1987), Дометиан (1987 - 2017) и настоящият митрополит Даниил (2018 -).

Днешната територия на Врачанска епархия от самото ѝ начало до към 535 г. сл. Хр. спадала в пределите на Сердикийската митрополия, която съществувала още през 316 г. с три

епископии: в Ниш (Haisus), Ремесиана (дн. Бяла Паланка, Сърбия) и Кюстендил (Pautalia). В края на IV в. Сердикийският митрополитски престол минал под духовното управление на Солунския Екзархат като викарий на Римския архиепископ. След основаването на Първа Юстиниана (535), Сердикийската епархия изгубила своите привилегии в полза на този нов седалищен център. Едва след учредяване на Българската Православна Църква (870 г.) Сердикийската епархия придобива изгубените права на своята църковна област. След падането на България под робство, Сердикийската (Софийската) епархия и Видинската, към която спадала Врачанската епископия влезли в диоцеза на Охридската архиепископия (1530), под чието духовно управление останали повече от един век.

Сведения за Врачанската епископия се откриват в султанския ферман от 1753 г., издаден на името на Видинския митрополит Мелетий (1760 г.) за присъединяването на Врачанската епископия към Видинската митрополия.

ОСМАНСКИ ПЕРИОД

Завладяването на българските земи от османците слага край на независимото съществуване на българската държава за почти пет века. Така се прекъсва държавната традиция и българският народ е включен в една различна до този момент цивилизация – ислямската.

За разлика от християнството, ислямът изгражда един социален ред, който стои над политическата власт и авторите. Установеният от исляма ред е свързан с посланието на пророка Мухаммед и неговото тълкуване, а не с политическата власт като такава, което неизбежно издига обществената значимост на религиозните водачи. Освен, че християните в Османската империя заемат позицията на второстепенна рая, те трябва да се вписват в едно изключително консервативно, теократично общество, чиито норми и взаимоотношения стриктно се подчиняват на Корана. Това, което в немюсюлманския свят е предмет на светското законодателство или на личния избор на всеки човек, в света на исляма е религиозно обусловена догма. Коранът определя целия живот и дори ежедневието на мюсюлманите от хранителните забрани и препоръки, през нормите за търговия, брак, развод и т.н.

Учението на исляма обуславят изграждането на османското общество като силно теократична империя, в която султанът концентрира в ръцете си огромна еднолична власт. До голяма степен животът в това общество и властта се определят от шейх-юл-исляма върховният тълкувател на Корана, който определя дали със своите действия правоверните, включително и султанът, спазват изискванията на Корана. В рамките на османското общество отношенията между християни и мюсюлмани търпят динамично развитие, което до голяма степен се определя от състоянието на самата империя. В периода XV-XVI век, когато империята изживява своя най-голям разцвет, постепенно се променят основните акценти в отношенията християни-мюсюлмани. От една страна, империята се чувства достатъчно стабилна, така че не гледа на християните като на заплаха. Същевременно, християните са и необходими с оглед на собствените ѝ икономически потребности плащане на данъци, които са по-многобройни и големи от тези на мюсюлманите, и извършване на дейности, считани за недостойни за правоверните. От друга страна, самите християни в империята я възприемат по по-различен начин от тези, които преди два века са преживели завоеванието. Постепенното отминаване на спомена за завоеванието лишава противопоставянето между християни и мюсюлмани от най-голямата му острота. През XV-XVI век християните, които са родени в империята, са лишени от острото чувство за загубата на своята родина, за разлика от тези, които преживяват завоеванието. Така че, през периода XV-XVI век над противопоставянето надделява дискриминационната толерантност. Постепенното отмиране на османската военна мощ, съчетано с тежка икономическа и социална криза през XVII век, променя рязко позицията на самата Османска империя спрямо християнска Европа. През периода XV-XVII век българите са включени в категорията на раята, но българското общество не остава еднородно и изравнено в

социално-икономическо отношение. Този факт се потвърждава и от чуждестранните пътешественици в Османската империя, и от османски и български извори.

Наред с ислямската и източно-православната религиозни идентичности в този район през Османската империя се развива и процъфтява втора християнска идентичност – римокатолическата.

Според историческите сведения римо-католическата вяра в Северозападна България води началото си още от 1365 г., когато Унгария за кратко завладява средновековното Видинско царство и учредява по тези земи диоцез на Римо-католическата църква. Летописите посочват, че осем францискански монаси от манастира Олово в Босна, принадлежащ на католическата провинция Сребърна Босна от ордена на францисканците-минорити, пристигнали в Чипровец през 1367 г., където основали първия си метох и започнали изграждането на католическа църква. Църквата била завършена през 1371 г. Според Александър Лавров католическите архиви пазят документ, информиращ, че след изгонването на маджарите-завоеватели (1369 г.) във Видинското царство отхвърлят католицизма и се връщат в лоното на православната църква (Лавров, А., 2019).²

След падането на България под власт в този район се подновява мисионерската дейност на римокатолическата църква. Чипровци се запазва като средище на тази дейност и се оформя като неофициален център на Българската кустодия, началото на чието съществуване се отнася към периода 1433 - 1444 г.

Още през 1421 г. мисионерите от францисканския орден получават право от султанския двор да се установяват в Османската империя, да проповядват своето учение и да строят собствени църкви и манастири. Въз основа на това султанско разрешение е построена и католическа черква в Чипровци (Георгиев, Ив., 1938).³

Върху обособяването на специална Българска кустодия се спира един изследовател на въпроса през миналия век — Еузебиус Ферменджин, член на Ордена на Св. Франциск. Той посочва 1565 г. като начало на периода на по-организирана и целенасочена католическа пропаганда в българските земи и особено в Северозападна България и Чипровско. В тази година, според него папският двор изпраща архиепископ Амброзии от Рагуза да „ревирира“ католиците в България. При обиколката си из българските земи той посещава и Чипровци, където е имало католически свещеник — Иван Югович, потомък на известна чипровска фамилия (Дуйчев, Ив., 1938).⁴ Тези сведения дават основание да се предположи, че в този район е съществувала утвърдена католическа общност.

По-късно, по сведения на Е. Ферменджин, през 1601 г. по искане на чипровските католици францисканският монах Петър Солинат е издигнат за епископ на Софийската католическа епископия. Благодарение на неговата енергична дейност Чипровци е издигнат като важен католически център в българските земи. По същото време е осъществено решението на папския двор да се възстанови през 1620 г. учредената в края на XIV в. Българска кустодия, която е отделена Босненската католическа провинция.

Обособяването на Българската кустодия допринесло за обособяването на елит от добре подготвени, високообразовани българи, които не само служат в католическите черкви в този район, но поставят началото на ново политическо, национално движение за освобождаване на отечеството от османското владичество, израз на което е героичното Чипровско въстание. Тези будни българи използвали всеки удобен случай да разкриват пред папския двор и пред европейски политици варварските изстъпления и непосилния гнет на османската тирания над

² Срв. Лавров, А. Католицизмът в Кипровец и околностите му. URL: <http://falmis.org/statii/513-katolitsizmat-v-kiprovets-i-okolnostite-mu> [on-line, 2019]

³ Георгиев, Ив. Петър Богданов Бакшич (втори след Петър Парчевич). — Наше слово (Фердинанд), № 702, септ. 1938.

⁴ Дуйчев, Ив. Чипровци и въстанието през 1688 година. С., 1938, с. 8.

българския народ, а това в една или друга степен създавало антиосманско настроение на Запад. Там все повече осъзнавали реалната опасност за Европа от завоевателната и реакционната политика на Османската империя.

Едно от имената на известни българи католици от този период е Петър Богдан Бакшев. Той е роден в град Чипровци. Неговото рождено име е Богдан, а името Петър придобива на 17-годишна възраст при присъединяването си към Францисканския орден.

Еродит по образование и говорещ свободно няколко езика му помагат получи реализация и уважението на европейското католическото общество. В Рим започват неговите научни занимания като издател на богослужебни книги на славянски език. Именно тук той се запознава с известния хърватски францисканец Рафаел Левакович, с когото заедно превеждат и издават множество църковни книги на илирийски език (език приет от някои за разновидност на хърватския, а според други смеска между български и хърватски) за нуждите на южните славяни. В тези две години на печатарска дейност Петър Бакшев се изживява като реформатор, защитавайки правото на народите да участват свободно в църковния живот на Европа, като четат и извършват богослужения на своите собствени езици.

През 1630 година Петър Бакшев се завръща в родината си, където година по-късно бива избран за кустод (религиозен водач) на българската католическа общност. С това той поставя началото на изкачването си във висшата католическа йерархия.

Петър Богдан е един от най-видните духовници, книжовници и дипломати през XVII в. Според експерти, негов е и първият герб с изправен разярен лъв. Според някои историци, с Раковски си оспорват лидерството като идеолози на българското национално-освободително движение. Мотивите за това са, че Петър Богдан създава и застава начело на съзаклятническа организация за българско въстание, подкрепено от антиосмански западноевропейски сили.

Той е автор на историографски труд под името *За древността на бащината земя и за българските дела към неговите сънародници (De antiquitate Paterni soli, et de rebus Bulgaricis ad suos Compatriotas)*. Завършен около 1667 г., и предхождащ с около век написаната в 1761 г. от католическия отец Блазиус Клайнер „История на България“ и труда „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски от 1762 г. Текстът на историята е неизвестен до 1979 г., когато във Ватикана са намерени 9 страници препис от историята, съдържащи увод, три глави и част от четвърта. Дотогава за нея се знаело единствено от сведения в писма на Петър Богдан. През 2017 г. в университетската библиотека на италианския град Модена е открит и целият авторов ръкопис на историята. През целия си живот католическият архиепископ продължава да пише. Известно е, че е изпратил в Рим голям брой доклади и писма. Извън текстове с пряко религиозно приложение за енорияшите си, той създава и няколко исторически текста, сред тях са история на Моравската мисия на светите братя Кирил и Методий, история на старата българска столица Охрид и описание на българското царство, запазено и преведено на български. Петър Богдан Бакшев умира в 1674 г. в Чипровци. Погребан е в олгара на католическия храм „Света Богородица“ в местния францискански манастир. Четиринайсет години след неговата смърт храмът е унищожен при османското настъпление срещу града в резултат от Чипровското въстание, избухнало по време на Войната на Свещената лига срещу Османската империя. Това е периодът на Втората обсада на Виена от 1683 г. и на последната голяма османска офанзива към Централна Европа. По това време католическата общност от Чипровци се опитва да влезе във връзка с австрийския полководец принц Евгений или Ойген Савойски, но градът е опожарен от отрядите на унгарския протестантски принц Имре Тьокьоли. След края на въстанието католическото население на Чипровци е разпръснато и епархията се мести в Пловдив.